

HENA SPAHIU

**QYTETI
ILIRO-ARBEROR
I
BERATIT**

930
581

AKADEMIA E SHKENCAVE
E REPUBLIKËS TË SHQIPËRISË
INSTITUTI I ARKEOLOGJISË

HËNA SPAHIU

**QYTETI
ILIRO-ARBEROR
I BERATIT**

REPUBLIKË E SHQIPËRISË
INSTITUTI I ARKEOLOGJISË
56090

TIRANË, 1990

**QYTETI
ILIRO-ARBEROR
I BERATIT**

HËNA SPAHIU

1983

HYRJE

Studimi i historisë së popullit tonë, kulturës dhe gjuhës së tij kanë qenë dhe janë ndër problemet më të rëndësishme të historiografisë sonë.

Në fushën e studimit të kulturave pre e protohistorike, asaj qytetare ilire dhe mesjetës së hershme janë bërë hapa të rëndësishëm përpara. Studimi i jetës qytetare ilire dhe i vazhdimësisë iliro-arbërore janë probleme të mëdha, të cilave arkeologjia jonë ka vite që iu ka kushtuar dhe po i kushton vëmendje të posaçme. Kërkimet dhe vrojtimit arkeologjike shqiptare në një varg qytezash dhe qytetesh ilire kanë afro tri dekada që kanë filluar e janë shtrirë pothuajse në gjithë territorin e Ilirisë së Jugut dhe në Epir (Rosujë, Xibër, Kala e Irmajt, Prishtë, Symizë, Belsh, Shkodër, Lis, Zgërdhesh, Bylis, Klos, Kaninë, Aulonë, Butrint, Antigone etj.). Ato kanë sjellë të dhëna me rëndësi për ndriçimin e problemit të qytetërimit ilir gjatë periudhës së vendosjes së rendit skllavopronar në Iliri. Të dhënat e gërmimeve dhe studimi i fortifikimeve të këtyre qyteteve kanë bërë të mundur krijimin e një tabloje krejt të re mbi qytetërimin ilir të kësaj periudhe. Ato provojnë se vendbanimet protourbane u krijuan në shek. VII-V p.e.sonë mbi bazën e një zhvillimi të brendshëm ekonomiko-shoqëror i cili përgatiti revolucionin urban, që do të karakterizojë jetën ilire të shek. IV-I p.e.sonë. Mbi një bazë më të gjerë faktike janë shtruar për zgjidhje një varg çështjesh, siç është ajo e origjinës dhe e formimit të qytetit ilir, fazat e ndryshme të zhvillimit të tij, ka-

rakteri i qytetit, tiparevet themelore dhe të veçanta të tij, kronologjia etj.

Por ky kuadër nuk do të ishte i plotë po të mos ndiqej fati i mëtejshëm i qyteteve në kohën e vonë antike dhe në mesjetë. Shumë nga qytetet tona antike, veçanërisht qytetet e mëdha e të rëndësishme si Shkodra, Lisi, Dyrrahu, Butroti siç është provuar historikisht dhe arkeologjikisht, fallë pozitës së tyre të favorshme gjeografiko-strategjike dhe ekonomike, kanë vazhduar jetën pa ndërprerje ndonëse në rrethana historike më pak të favorshme dhe me një ekonomi e mënyrë jetese të ndryshuar.

Gërmimet arkeologjike të bëra në një varg qendërbanimesh të kohës antike të vonë dhe mesjetës së hershme (Shurdhah, Lezhë, Shkodër, Kaninë, Berat, Butrint -Onhezm (Sarrandë), Bylis, Pogradec, Blacë, Symizë, Paleokastër, Gjirokastrë e Zharrës) dëshmojnë për një popullsi të dendur, e cila i kishte rezistuar politikës asimiluese të Perandorisë Romake dhe në periudhën e kalimit nga sistemi skllavopronar në atë feudal ishte bërë një forcë e gjallë.

Për gjurmimin e problemit të rëndësishëm të vazhdimësisë iliro-arbërore një vëmendje e posaçme i është kushtuar gërmimeve veçanërisht në ato qytete ku nuk ka pasur ndërprerje të jetës qytetare.

I tillë ka qenë edhe qyteti iliro-arbëror i Beratit, i cili është formuar aty nga fundi i shek. IV, fillimi i shek. III p.e.sonë mbi bazën e një vendbanimi protoqytetar ilir.

Burimet e shkruara dhe dokumentacioni arkeologjik i fituar nga gërmimet e bëra në rrënojat e kalasë së Beratit dëshmojnë për vijimësinë e jetës qytetare gjatë gjithë periudhës antike dhe mesjetare. Shtresat kulturore me depozitimet e periudhave të ndryshme siç janë prodhimet e zejtarisë lokale, qarkullimi monetar si edhe veprimtaria ndërtimore tregojnë se Berati (Antipatrea, Antipagrai, Pulheriopoli, Belgradi) me gjithë zigzaget e shkaktuara nga ngjarjet historike të kohës vazhdon të jetë në mesjetë një qendër e rëndësishme qytetare, administrativo-ushtarake dhe peshkopale.

Për hartimin e kësaj monografie, që trajton këtë problem, jemi bazuar kryesisht në të dhënat e gërmimeve katërvjeçare dhe në burimet historike më kryesore.²⁾

1) Për të dhëna burimore më të hollësishme mbi historinë e këtij qyteti shih: A. Baçe, E. Riza, A. Meksi, *Berati historia dhe arkitektura*, Tiranë, 1988 f. 10-32.

Zhvillimi i qytetit të Beratit në mesjetë dhe vazhdimësia e banimit të tij deri në ditët e sotme e kanë kufizuar mjaft sipërfaqen e lirë të mundshme për gjermim dhe në këtë mënyrë kanë vështirësuar shtrirjen e gjermimeve arkeologjike në një territor më të gjerë. Kjo gjë nuk ka lejuar tani për tani që të rrokën të dhëna me rëndësi mbi urbanistikën antiko-mesjetare të këtij qyteti, çka mendojmë se mund të plotësohet në të ardhmen. Mungojnë gjithashtu të dhënat arkeologjike që do të ndriçonin sado pak aspekte të karakterit shoqëror, si p.sh., organizimin shoqëror e politik të këtij qyteti apo ndonjë mbishkrim identifikues që do të kishte vlera autentike të padiskutueshme mbi emrin antik të tij.

Në monografi mbi bazën e rezultateve të këtyre gjermimeve përcaktohen periudhat endryshme të banimit duke filluar që nga fundi i shek. VII p.e.sonë (periudha protoqytetare) deri në shek. XV, në fillim të periudhës së pushtimit turk.

Në studim bëhet klasifikimi i gjithë materialit arkeologjik, i shoqëruar me një analizë të hollësishme tipologjike të objekteve, sillen të dhëna krahasuese nga vendgjetje të ndryshme dhe përcaktohet koha e prodhimit të tyre.

Që punimi të bëhet sa më i kapshëm për lexuesin dhe të ketë një lidhje organike, materiali arkeologjik është paraqitur sipas periudhave të ndryshme kronologjike që ndjekin njëra tjetrën, i shoqëruar me të dhënat burimore më kryesore si edhe me dokumentacionin përkatës grafik dhe fotografik.

Në fund të çdo kategorie gjetjesh që analizohen si edhe në fund të kapitujve të veçantë jepen përfundimet përkatëse mbi çështje të karakterit ekonomik e shoqëror dhe kronologjik.

Jemi të mendimit se kjo monografi përbën një kontribut të ri në drejtim të studimit të qytetit iliro-arbëror dhe veçanërisht të dokumentacionit arkeologjik të tij të sjellë nga gjermimet. Megjithatë duhet thënë se brenda mundësive që lejojnë gjermimet relativisht të kufizuara të bëra vetëm në zonat e lira dhe të pabanuara të kalasë është vështirë të zgjidhen të gjitha problemet që lidhen me këtë qytet. Gjermimet arkeologjike, në të ardhmen do ta pasurojnë padyshim me të dhëna të reja tablonë e këtij qyteti dhe nëpërmjet tij të qyteteve iliro-shqiptare me vazhdimësi jete disa mijëra vjeçare.

Në katalogun që shoqëron gjetjet e qeramikës dhe objektet e çdo shtrese apo monedhat shpresoj se studiuesit e ardhshëm do të gjejnë pika të rëndësishme referimi që do t'u shërbejë në punën e mëtejshme kërkimore shkencore.

Falënderoj me këtë rast shokët e sektorit të antikitetit të vonë dhe të mesjetës dhe shokë të tjerë të Qendrës së Kërkimeve Arkeologjike, që me vërejtjet dhe sygjerimet e tyre më kanë ndihmuar gjatë punës për hartimin e kësaj monografie. Për punën e mirë të bërë në terren dhe në kabinet falënderoj gjithashtu punonjësit teknikë (të fototekës, skicotekës, fotografët e QKA) që dhanë ndihmesën e tyre për përgatitjen e aparatit shkencor të kësaj monografie.

[The following text is extremely faint and illegible due to low contrast and scan quality. It appears to be a list of names or a detailed acknowledgment section.]

KREU I

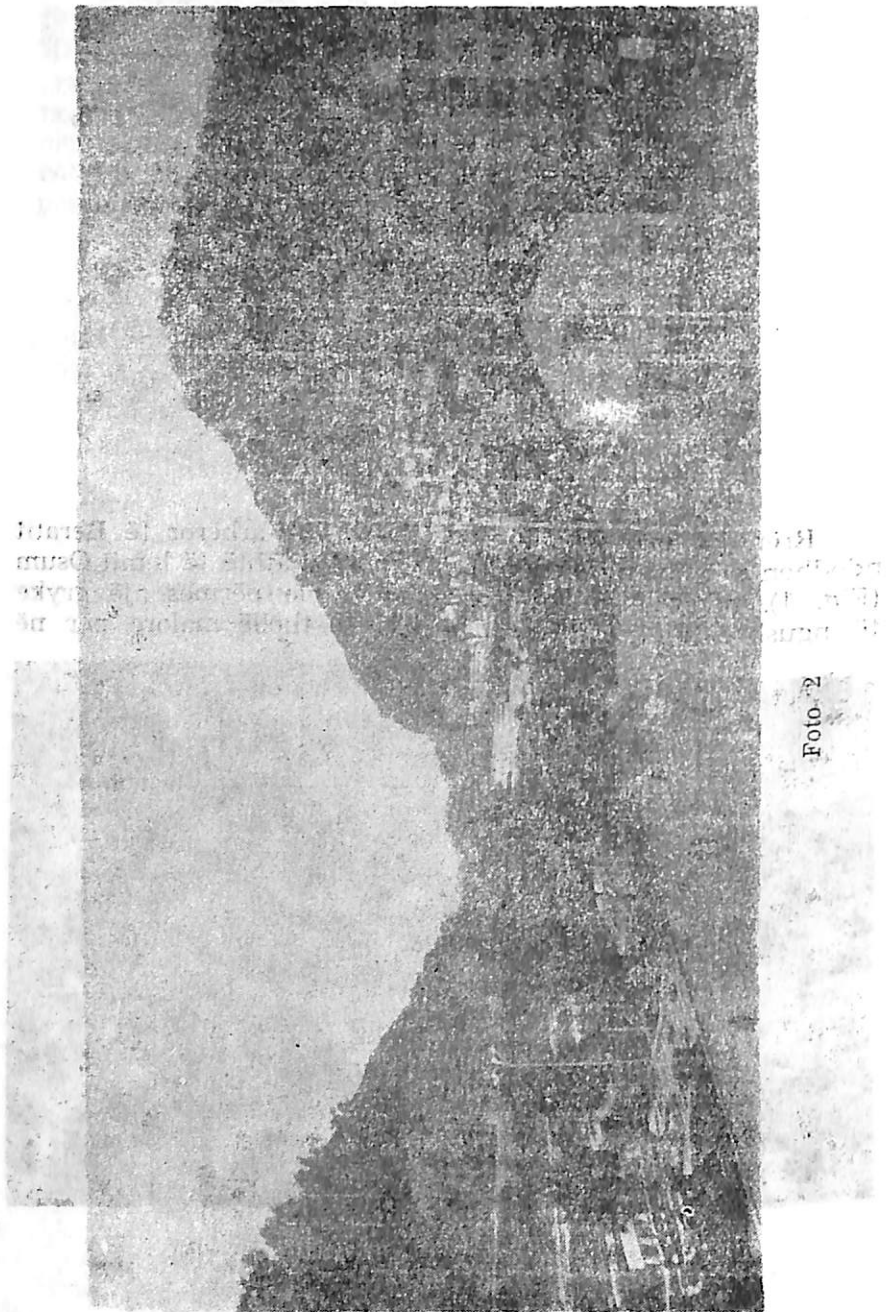
I. POZITA GJEOGRAFIKE

Rrënojat e qytetit të fortifikuar iliro-arbëror të Beratit ndodhen përmbi një kodër në bregun e djathtë të lumit Osum (Fig. 1), pikërisht aty ku ai duke kaluar përmes një gryke të ngushtë (Fig. 2) zbret nga zona e thellë malore për në

Foto 1

Illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Foto-2

fushë. Kodra mbi të cilën shtrihet qyteti antik është 137 m mbi nivelin e detit, ana jugore e saj bie thikë përmbi lumë dhe ka një mbrojtje natyrore të mirë.

Në anën veriore kodra zbrëf butë dhe lidhet nëpërmjet një qafe me kodrën e Biftës. Anët lindore dhe perëndimore të saj kanë një pjerrësi prej $\pm 0^{\circ}-45^{\circ}$. Kalaja e Beratit, zotëron një pozitë gjeografike e strategjike mjaft të rëndësishme; gjë që e bën atë të dallojë nga qendra të tjera përreth. Kjo pozitë e lejonte atë të mbronte dhe të kontrollonte kalimin përgjatë luginës së Osumit në rrjedhjen e tij të mesme, nëpërmjet rrugëve kryesore dhe atyre të dorës së dytë që e lidhin me Ultësirën Bregdetare dhe me zonat e brendshme të vendit. Nga pikëpamja e pozitës fiziko-gjeografike Berati dhe rrethina e tij bën pjesë në zonën kodrinore më të madhe të vendit tonë, që shtrihet midis lumenjve Vjosë dhe Osum-Semanit². Kjo shërben si zonë kalimi nga fusha e Myzeqësë (Ultësira Perëndimore) për në territoret e Krahinës Malore Jugore dhe ka veçoritë e veta fiziko-gjeografike që zenë një vend ndërmjetës midis atyre të Ultësirës Perëndimore dhe territoreve malore të lindjes.

Format kryesore të relievit të kësaj zone janë kodrat dhe vargjet kodrinore, luginat dhe fushat. Kodrat kanë një lartësi mesatare nga 100-200 m deri në 800-900 m e më tepër, me drejtim të përgjithshëm veri-perëndim jug-lindje.

Relievi i vendit dhe i zonës përreth, ku nuk mungojnë shpatet malore, grykat e ngushta dhe luginat janë të përshtatshme për zhvillimin e kulturave bujqësore, të frutikuturës dhe të blegtorisë.

Burimet historike të shkruara, në krahinën e Dasaretisë, ku përfshihej dhe qyteti antik në Kalanë e Beratit, i identifikuar me Antipatrea ilire, përmendin një varg qendrash të banuara³. Në lindje të qytetit antik përmenden qytetet e Korragut, Gerunti dhe Ogesi, ende të paidentifikuar. Njeri nga këto dy të fundit mendohet se duhet kërkuar në kalanë e Prishtës (Rr. i Skraparit). Kërkimet arkeologjike dhe eks-

2) V. Kristo, *Disa veçori fiziko-gjeografike të zonës kodrinore midis Vjosës dhe Osum-Semanit* (Disertacion); Tiranë, 1981.

3) Polykios, *Historia*, V, 103, 2; Tit Livii, *Ab Urbe Condita*, Libri XXVI, 27, 2 në; Ilirët dhe Iliria tek Autorët Antikë, Tiranë, 1985, f. 59, 107. (Ky vëllim më poshtë do të jepet shkurtimisht: I.I.A.)

4) L. Ylli, *Dy kështjella ilire në Prishtë*, «Iliria», 1, 1984, f. 125.